

Samet (Abdüssamet) Ağaoğlu (1909-1982)

1909'da Bakü'de dünyaya gelen Samet Ağaoğlu, Ağaoğlu Ahmet ailesinin 4. çocuğudur. Doğumundan birkaç ay sonra ailesi İstanbul'a taşınır. Küçük yaşlarda çeşitli okullarda ilköğrenim gören Samet Ağaoğlu, ortaöğrenimin önemli bir kısmını Beyazıt Fevziye Lisesinde tamamlar. Babası Ağaoğlu Ahmet'in Malta'daki sürgün hayatı sonrasında Ankara'da Matbuat Genel Müdürlüğü görevine gelmesiyle İstanbul'dan Ankara'ya taşınan aileden Samet Ağaoğlu liseyi 1927'de Ankara'da bitirir. Samet Ağaoğlu'nun yükseköğrenim tercihi, Ankara'da 1925'te açılmış ve o sıralarda "Hukuk Mektebi" olarak anılan Ankara Hukuk Fakültesi olur. Dört yıllık mazisi olan ve henüz yeni mezunlar vermiş olan bu fakülteye 1929'da girer ve dönemin 3 yıllık eğitimi sonrası 1932'de de bitirir.

Erken Cumhuriyet döneminin tanınmış bir aydını olan Ağaoğlu Ahmet'in oğlu üzerindeki etkisini belirgindir. Kişilik özellikleri, yetişmesi, eğitimi, dünyaya ve hayata bakışında babasının izlerini bulmak mümkündür: Ciddi, sert, mücadeleci, hürriyetçi, Türkçü, yazar sıfatları bu minvalde sıralanabilir. Samet Ağaoğlu'nun Ankara'daki üniversite (hukuk) eğitiminde de bir dersine (Anayasa Hukuku) bizzat babası girmiştir. Sonrasında bunu, "Bu andan itibaren babamın yeni bir otorite ve hâkimiyeti sahasına girmiş oldum." sözleriyle ifade eder. Samet Ağaoğlu'nda baba etkisi, Ağaoğlu Ahmet'in 1939'da ölümünden sonra çıkarttığı "Babamdan Hatıralar" ve 1958'de çıkartacağı "Babamın Arkadaşları" kitabıyla daha çok görülür.

Hukuk öğreniminden sonra, 1932'de lisansüstü çalışmalar için Adliye Vekilliğinin izniyle Fransa Strazburg'a gider. İki yıllık dersler sonrasında doktora geçmek üzere iken bakanlıktan izinler iptal edilir ve hükümetten destek kesilir. Bu kararın ardında, 1930'da kendini fesheden Serbest Cumhuriyet Fırkası mensubu "eski SCF'li" olarak belirginleşen ve muhalif pozisyonu koyulaşan babası Ağaoğlu Ahmet'in hükümetle bozulan ilişkileri etken olur. Nihayet 1933'teki Üniversite Reformu ile Ağaoğlu Ahmet'in İstanbul Üniversitesindeki öğretim üyeliği görevi sona erdirilir. Bu gelişme Samet Ağaoğlu'nun Strazburg'daki eğitimine yarıda bırakmasına ve ülkeye geri dönmesine neden olur.

Strazburg dönüşünde yarım yıla yakın işsiz kalan Samet Ağaoğlu, o sıra M. Celâl Bayar'ın başında olduğu İktisat Bakanlığına bağlı İş ve İşçiler Bürosunda Tetkik Memurluğuna 14 Haziran 1934 tarihinde alınır. Bundan sonra 12 yıl sürecek resmi memuriyet hayatında belli zamanlarda terfilerle değişen şu görevleri yapacaktır: İşçiler Bürosu Raportörü, Sanayi Müfettişi, İç Ticaret Umum Müdür Muavini, ihtiyat zabıtlığı, İç Ticaret Umum Müdürü.

Samet Ağaoğlu'nun aktif siyaseti, 1946 başında kurulan Demokrat Parti (DP) ile başlar. Sonraları siyasete girme amacını şöyle açıklar: "Tahsilimi bitirdiğim gün kafamda ve vicdanımda Türk cemiyetinin sosyal hastalıkları, yaraları hakkında edindiğim inançlar vardı. Bunların nasıl giderilip iyileştirileceği üzerinde de bir takım sanılara varmıştım. Yaraların teşhisi ve bu sanıların kafamda ve vicdanımda doğarak bir daha değişmeyecek sağlamlıkla yerleşmesinde babamın etkisi en kuvvetli rehberim olmuştu. Öyle ki, Serbest Cumhuriyet Fırkası macerasından sonra profesörlüğü ve gazeteciliği de elinden alınarak, artık hatıralarıyla başbaşa bırakılmış babamın yerine mücadele meydanına atılmaya kendimi hazır hissediyor, yarışa girecek atın sabırsızlığı içinde çırpınıyordum." İçlerinde DP'nin kurucularından olan

Samet Ağaoğlu, IX.TBMM
Dönemi Manisa Milletvekili.
Fotoğraf kaynak: TBMM
Albümü, 1920-2010, C 2,
s.583.

Adnan Menderes ve Refik Koraltan'ın olduğu ortamlarda M. Celâl Bayar'la birkaç defa görüşme yapar. DP'nin kurulmasından altı ay sonra, Temmuz 1946'da bürokrasinin yüksek derecelilerinden İç Ticaret Umum Müdürlüğünden istifa eden Samet Ağaoğlu böylelikle 37 yaşında DP saflarına katılır. Ağaoğlu, 1962'de Kayseri Cezaevinde yazacağı hatıraların önsözünde şöyle der: "Hızlı yükselişlerle 12 yıl sürmüş memurluk hayatı bana memleketin şartlarını, gerçeklerini yakından tanıtmış, babamın evinde edindiğim inançları besleyerek kat kat kuvvetlendirmişti. Böylece politikaya belki birkaç yaş geç, fakat 25 yaşındaki bir insana nispetle daha mücehhez olarak atılıyordum. Babamın adı da benim için ayrı yardımcı idi." Samet Ağaoğlu, Demokrat Partinin Yenişehir ocağı, Çankaya ilçesi ve nihayet Ankara il yönetim kurulu üyeliklerine seçilir. Memurluk görevinden istifa ettiği tarihten 20 gün sonra yapılacak 21 Temmuz 1946 erken genel seçimlerinde Ankara'da milletvekili adayı olsa da seçilemez.

1946 genel seçimlerinden sonra bir yandan parti örgütü için çalışmayı sürdürürken diğer yandan 1950'de seçileceği milletvekilliğine kadar serbest avukatlık yapar. Ona göre DP'nin gelişip büyümesinde "genç" avukatların ayrı bir rolü vardır. Özellikle hukuk fakültesindeki öğretim üyelerinin yetkinliği ile o dönemdeki hukuk formasyonunun hürriyetçi fikirleri yaydığını söyler: "Profesörlerden dinledikleri hürriyet, milli hâkimiyet, halk idaresi, insan haysiyet ve onuruna saygı prensiplerine inanmış, Fransız inkılabını bir iki çevirme kitaptan okuyarak Danton'lara, Robespierlere hayran, Namık Kemal'e yarı ilah, Mithat Paşa'ya yarı peygamber diye bakan avukatlar..."

Samet Ağaoğlu'nun Demokrat Parti içindeki gücü her geçen gün artar. DP'nin kurulmasından bir yıl sonra yapılacak 1947 Genel Kongresinde partinin üst organı olan genel yönetim kuruluna seçilir. Bu görevini 27 Mayıs darbesine kadar 13 yıl boyunca sürdürecektir. Ağaoğlu, bu kongreden çıkan ve demokratik düzen için anayasal bazı değişiklikler talep eden "Hürriyet Misakı" metninin hazırlayıcılarından biri olur. 1946-1947 arasında DP'yi savunan siyasi yazıları Başkent, Kuvvet ve Kudret gazetelerinde çıkar. Böylece partisinin fikri öncülerinden ve ideologlarından biri olmaya meyleder. Yine bu aşamada, ayrıca partisi içinde beliren genç-ihiyar çekişmesinde itidale karşılık heyecanlar ve aşkınlıkla ifade edilen "genç kuşağın" temsilciliğine soyunur.

DP'nin 14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidara gelmesinden sonra bu ve sonraki -1954 ve 1957'deki- seçimlerde Manisa'dan milletvekili seçilen Samet Ağaoğlu, ülkeyi idare eden Adnan Menderes'in hemen her kabinesinde görev alır. Menderes'in ilk hükümetinde önce Devlet Bakanı (5 Haziran 1950-14 Mayıs 1954) olur, 5 ay sürecek Çalışma Bakanlığını (10 Kasım 1952-8 Nisan 1953) üstlenir, ardından daha uzunca sürecek İşletmeler Bakanlığını (6 Aralık 1954-1 Eylül 1957) yapar ve nihayet Sanayi Bakanlığını (2 Eylül 1957-3 Şubat 1958) görevini yerine getirir. Hemen sonra, bir yıldan az sürecek olan Devlet Bakanlığını (3 Şubat 1958- 5 Kasım 1958) görevi ile hükümet üyeliğine nokta koyar. DP'nin 10 yıllık iktidarında beş defa hükümet kuran Başbakan Menderes'in tercihlerinde ilk günden itibaren Samet Ağaoğlu vazgeçilmez isimlerdendir. Çeşitli bakanlıkların Ağaoğlu'na verilmesinin yanı sıra 1950-1954 arasında o, "Başbakan Yardımcısı" unvanıyla da Menderes'in yakın çalışma arkadaşı olduğunu gösterir.

27 Mayıs 1960 hükümet darbesi sonrası kapatılan DP'nin mensubu olarak darbeciler tarafından bir siyasi suçlu muamelesi gören Samet Ağaoğlu, darbe günü önce Ankara Harp Okuluna, üç hafta sonra da 18 Haziran gecesi Yassıada'ya

Samet Ağaoğlu'nun TBMM kürsüsünde konuşması. Fotoğraf kaynak: Aile arşivi

gönderilir. Yassıada'da kurulan darbe mahkemesinde Demokrat Parti üst yöneticilerine yöneltilen ithamlar, Samet Ağaoğlu için de geçerli olmuştur: Anayasayı ihlal etmek, dikta rejimi kurmak isteyenlere yardım, iktidarı maddi çıkar sağlamak için kullanmak. Darbe yargısına karşı savunmayı kendisi gibi avukat olan kız kardeşi Süreyya Ağaoğlu yapar.

Darbe mahkemesinin Ağaoğlu için 15 Eylül 1961'de açıkladığı karar, müebbet hapis cezası olur. Ağaoğlu, bir hafta geçirdiği İmralı Cezaevinden sonra iki yıl kalacağı Kayseri Cezaevine nakledilir. 1964 Mart'ında artan rahatsızlıkları dolayısıyla ailesinin ikamet ettiği İstanbul'daki Toptaşı Cezaevine geçirilir. Nihayet 1964'ün Eylül'ünde "sürekli" hastalıkları sebebi ile aldığı tıbbi raporlarla Cumhurbaşkanlığı özel affını talep eder. Cumhurbaşkanlığı da bu isteğe dayanarak onu 1964 Ekim'inde cezaevinden çıkartır.

1964 sonrası af ile kamu haklarından men edilmek üzere özgürlüğüne kavuşan Samet Ağaoğlu, onun için siyasi yasağın kalktığı 1973'teki genel seçimlerde Süleyman Demirel'in lideri olduğu Adalet Partisi'nden aday olmak isteği dışında aktif politikanın içinde yer almaz. Bundan sonraki evrede kendini yazmaya veren Ağaoğlu, çocukları hatıra ve birkaçı hikâye olmak üzere üretken bir yazar olur. Bu yazılarının bir başka motivasyonu da 27 Mayıs sonrası ona atfedilen olumsuz etiketlemeyi ve imajı düzeltme mesaisi oluşturur. Eserlerini kolay bastırabilmek için çocuklarıyla birlikte 1965 yılında Ağaoğlu Yayınevini (bazı yerde, "Ağaoğlu Yayınevi Tesisleri"ni) de bunun için kurar.

Siyasetteki etkinliği yüzünden Samet Ağaoğlu'nun yazı hayatında edebi yönü geride kalır. Taşdığı politik etiketler önde gittiğinden sözgelimi hikâyeleri edebiyat araştırmacıları haricinde dikkat çekmemiştir. 1929'da Ankara'da Hukuk öğrencisi iken, burada kurulacak "Genç Türk Edebiyatı Birliğinde" boy gösterirken bu birliğin çıkarttığı "Hep Gençlik" dergisinde ilk yazısı ("Otobüs ve Yaylı" hikâyesi) basılır. Ağaoğlu, yıllar sonra 1954'te oluşacak "Edebiyatçılar Derneği"nin de kurucuları arasında yer alacaktır.

Samet Ağaoğlu, edebiyatçı kimliği ile de tanınmak ister. O, edebi ürünlerde yalnızca hikâye yazmaya meyleder. Ağaoğlu, hikâyeyi her zaman "yazı sanatının gecekonducusu saydığını" söyler. Ona göre edebiyatın aslı şiir ve romandır. Bu yüzden kendisini "edebiyatın gecekonducusu" olarak görür. Örnek aldığı Dostoyevski gibi yazarların etkisi ile hikâyelerinde, Türk toplumundan otantik tiplerinin ruh hallerini ele alır. Anlatım dilinin, yalın ve klasik olduğunda edebiyat araştırmacıları birleşir.

Samet Ağaoğlu'nun Strazburg dönüşü işsiz kaldığı 1934'ün ilk altı ayında Varlık dergisinin hemen her sayısına yollayıp yayımlanan hikâyeler serisi, onun yazma serüveninde alıştırmaya sürecidir. Bundan sonraki zamanda yazdığı hikâyeleri Varlık, Ülkü, Çığır, Yücel dergilerinde yer alacaktır. Memuriyet hayatına geçtikten sonra kendi işi ve uzmanlığını ilgilendiren alandaki teknik eserleri ile yazma işini araştırmacılıkla boyutlandırır.

İkinci Dünya Savaşının bitmesinden bir yıl öncesi 1944'te çıkarttığı "Kuvayı Milliye Ruhu" kitabı bir inceleme eseri olarak dikkat çeker ve sonraları en çok basılan eseri olur. Birinci TBMM dönemini ele aldığı, kişisel hatıra notları ve daha çok Meclis tutanakları ile detaylandığı bu eserinde Kuvayı Milliye ruhunu, milli bağımsızlık yoluna adanmışlık duygusu olarak tanımlar. Bağımsızlık yolunda milletin "hesapsız fedakârlığını" isteyen bu ruh halinin bir geçmiş notu olarak Milli Mücadelede yaşatılmış olduğunu, sonraki zamanda da aynı dava için diri tutulacak bir hedefi içerdiğini imler. Milli iradecilik anlamında demokrasinin de yüceltildiği bu eserde, farklı fikir ve eğilimlerin Meclis'e yansımalarının yarar getireceği inancı, Birinci Meclis tartışmaları büyüteç altına alınarak ele alınır. O dönemin bir "meclis diktatörlüğü"

olmasına karşın kendi kendini sınırlandırdığını belirtir.

Samet Ağaoğlu'nun yazı hayatında hatıraları ayrı bir yer tutar. Yazdığı hikâyelerde bile karakterler onun kendi hayatından yakından tanıdığı ya da gözlemlendiği kişilerdir. Onun bazı özgeçmiş notlarında geçirdiği Kafkasyalı/Karabağlı sıfatları ve yazılarının bazılarında babasının bir zamanlar kullandığı "Agayef" soyadına sahiplenmesi ile Asya kökenini öne çıkartır.

Hatıralar faslında onun siyasi portelerine ise Cumhuriyet dönemi Türk yazınında ayrı önem atfedilir. Ona göre portre edebiyatı, "fotoğraf sadakatiyle çizmek" veya göze "görünen şekil ve renklerde" resmetmek arasında yer alan bir yazım türüdür. Ağaoğlu, bu ikisinden izlenim ve algılarla içerik kazanan portre anlatısına yatkın olduğunu söyler. Onun hikâyeci yanıyla yazdığı bu anılar, ayrıca edebi bir üslupla kaleme alındıkları için birkaç kere tekrar baskıları yapılır. Yakından tanıttığı kişiler arasında Adnan Menderes, Recep Peker, Kasım Gülek, Fuat Köprülü, Osman Bölükbaşı, İsmail Rüştü Aksal, Hasan Dinçer, Avni Doğan, Cihad Baban, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Ahmet Tahtakılıç, Fahrettin Erim Gökay, Faik Ahmet Barutçu, Hıfzı Oğuz Bekata, Fuat Sirman, Fethi Çelikbaş, Şefik İnan, Ahmet Emin Yalman, Fahrettin Kerim Gökay ve Nihat Erim gibi isimler vardır.

Samet Ağaoğlu, 20 yaşında başladığı yazı hayatını ömrünün son anlarına kadar sürdürür. O vefat ettiğinde, geriye 7 hikâye, 7 hatıra, 1 inceleme, 1 gezi, 5 bilimsel, 1 siyasi türde olmak üzere 21 kitap bırakmıştır. Bu eserler, ilk basıldıkları tarih ve yayınevleri ile birlikte aşağıda listelenmiştir:

Bilimsel eser/rapor/konferans metni: Küçük Sanat Meseleleri "Türkiye ve Başka Yerlerde" (Üniversite Kitabevi, 1933), Türkiye'de İş Hukuku "İş Hukuku Tarihi 1" (Selahattin Hüdaioğlu ile birlikte, Merkez Basımevi, 1938), Küçük Sanat Davası (Güneş Matbaası, 1940), Suçlu Çocuklarımız-Ankara Çocuk Islah Evi'nde Bir Araştırma (Tezer Taşkiranla birlikte, Titaş Basımevi, 1943), Türkiye İktisadî Teşkilatında Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları (Celal Yerman ile birlikte, Titaş Basımevi, 1943)

İnceleme eserleri: Kuvayı Milliye Ruhu (Nebioğlu, 1944)

Hatıraları: Babamdan Hatıralar (Ağaoğlu, 1940), Babamın Arkadaşları (Nebioğlu, 1956), Aşına Yüzler (Ağaoğlu, 1965), Arkadaşım Menderes (Ağaoğlu, 1967), Marmara'da Bir Ada (Baha, 1972), Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri, Bir Soru (Baha, 1972), İlk Köşe (Ağaoğlu, 1978)

Politik eserleri: İki Parti Arasındaki Farklar (Arbas Matbaası, 1947)

Gezi türü eseri: Sovyet Rusya İmparatorluğu (Ağaoğlu, 1967)

Hikâyeleri: Tekli ve süreli yayınlarda çıkan hikâyeleri; Otobüs ve Yaylı (Hep Gençlik, Mart 1930), Strazburg Geceleri (Varlık, Ocak 1934), Katedral (Varlık, Şubat 1934), Üniversite (Varlık Mayıs 1934), Ayrılış (Varlık, Haziran 1934), Rahibin Aşkı (Varlık, Kasım 1934), Bir Hastanın Rüyaları 1,2,3,4 (Varlık, Ocak-Şubat 1935), Bir Dakikalık Dinlenme (Çığır, Ocak 1935), Stamorof (Varlık, Mart 1935), Bir Çinli Arkadaşım (Varlık, Nisan 1935), Dilenciler (Varlık, Mayıs 1935), Korku ve Neticesi (Varlık, Haziran 1935), Heykeller (Varlık, Temmuz 1935), Apartman (Varlık, Ağustos 1935), Babam 1,2,3 (Çığır, Ocak-Haziran 1940), Hayat Mücadelesi (Çığır, Ocak 1941), Rüyalar (Yücel, Nisan 1941), Mankenler (Yazko Edebiyat, Haziran 1982). Kitaplaşan toplu hikâyeleri; Strazburg Hatıraları (Nebioğlu, 1931; İngilizce baskısı 1958), Züriyet (Varlık, 1950), Yeni Hikâyeler (Varlık, 1951), Öğretmen Gâfur (Varlık, 1953; Fransızca baskısı 1957), Büyük Aile (Varlık, 1957), Hücredeki Adam (Ağaoğlu, 1964), Katırın Ölümü (Ağaoğlu, 1965).

Samet Ağaoğlu'nun ölümünden iki yıl önce bir gazeteye 10 Kasım için kaleme aldığı yazı, onun son anlara kadar yazı işinden kopmadığını gösterir. Ağaoğlu bu yazısında, 12 yaşındayken Sakarya Savaşı sonrası Ankara'da gerçekleşen Atatürk'le karşılaşmasından söz eder. Babası Ağaoğlu Ahmet Beyin, Malta'daki sürgün hayatı sonrası ailesiyle birlikte Ankara'ya geçtiği günlerde Taş Han'ın önünde babası ile birlikte geçerlerken iki üç kişilik grubun arasında beliren Mustafa Kemal Paşa ile yüz yüze geldiklerinde Paşa, Ağaoğlu Ahmet'e "Merhaba Ahmet Bey, bu çocuk oğlun mu" diye sorar. Ağaoğlu Ahmet de oğlu Samet'e dönerek "İşte Mustafa Kemal Paşa budur, elini öp" der. Bu hatırayı bir gazete yazısında anlatan Samet Ağaoğlu şöyle devam eder: "Bütün dünyanın kendisinden bahsettiği adam demek buydu. O günden sonra da gözlerini hayata kapayınca kadar geçecek yılların hemen hepsinde ondan kalan hatıralar yer almaktadır." Yıllar sonra Temmuz 1951'de DP'nin iktidar döneminde Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun Meclis'te görüşülürken bakan mevkiinde olan Samet Ağaoğlu kimi zayıf itirazlara karşı bu kanunu savunurken Atatürk'ten "Milletin sembolü", "Milli Mücadele sembolü" ve "Bizim yaşadığımız yüzyılın hayat arkadaşı (mahalle, mektep, inkılap, askerlik arkadaşı)" olarak anar. Atatürk'ün ölümü sonrası, o sırada gözden düşmüş olan babası Ağaoğlu Ahmet'in derin üzüntü ile "hudutsuz bir boşluk içinde" olmasından söz eder. Nitekim Samet Ağaoğlu Atatürk'ün ölümünden hemen sonra dünyaya gelen ikinci çocuğuna bir vefanın karşılığı olarak "Mustafa Kemal" ismini koyar.

Samet Ağaoğlu'nun ölümünden sonra, ona ait çok sayıda not ve belge tasnif edilmemiş ve önemli bir kısmı basılmamış olarak büyük oğlu Tektaş Ağaoğlu'na kalmıştır. Bu evrak arasından henüz gün yüzüne çıkmamış ve Demokrat Partinin kuruluşunun 1947-1950 evresini anlatan cep defterleri, "Siyasi Günlük" adıyla Cemil Koçak tarafından derlenerek 1992'de basılmıştır. 2013'te de Gülay Sarıçoban da, Samet Ağaoğlu'nun Kasım 1960-Haziran 1964 tarihleri arasında 13 deftere tutulmuş günlük notları belli düzene sokarak "Yassıada, Kayseri ve Toptaşı Cezaevi Günlükleri" adıyla yayına hazırlamıştır. Samet Ağaoğlu'nun çocukluk ve gençlik dönemi anılarının yer aldığı ve 2003'te basılan "Hayat Bir Macera" başlıklı kitap ise sonradan Ağaoğlu'nun özel evrakı arasından bulunan bir eserdir.

Samet Ağaoğlu, 1932'de hukuk uzmanlığı için gittiği Strazburg'da tanıştığı Neriman Babaoğlu ile evlenmiştir. Bu evlilikten 2 erkek ve 1 kız çocukları olur: Tektaş (1934-2018), Mustafa Kemal (1939-1999) ve Fatma Sitare (1945-2010). 6 Ağustos 1982'de sürekli şikâyetçi olduğu ülserin sebep olduğu mide rahatsızlığı yüzünden 73 yaşında hayatını kaybeden Samet Ağaoğlu'nun naaşı, İstanbul Feriköy'deki aile mezarlığındadır.

Süleyman İnan

KAYNAKÇA

AĞAOĞLU, Samet, "Atatürk'ten Sesler", **Milliyet**, 10 Kasım 1980.

AĞAOĞLU, Samet, **Aşına Yüzler**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.

AĞAOĞLU, Samet, **Bütün Öyküleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.

AĞAOĞLU, Samet, **Hayat Bir Macera, Çocukluk ve Gençlik Hatıraları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.

AĞAOĞLU, Samet, **Kuvayı Milliye Ruhu-"Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi"-**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.

AĞAOĞLU, Samet, **Siyasî Günlük-Demokrat Parti'nin Kuruluşu** (Yayına hazırlayan: Cemil Koçak), İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

AĞAOĞLU, Samet, **Yassıada, Kayseri ve Toptaşı Cezaevi Günlükleri**, (Yayına hazırlayan: SARIÇOBAN, Gülay), İstanbul, 2013.

ASLAN, Cumhur, "Samet Ağaoğlu", **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 7 (Liberalizm)** kitabı içinde, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.ss.510-517.

BABAN, Cihad, **Politika Galerisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1970.

KARADIŞOĞULLARI, Ekrem, **Samet Ağaoğlu/İnsan-Eser**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1999.

SARIÇOBAN, Gülay, **Samet Ağaoğlu’nun Siyasî Biyografisi**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2010.

TBMM Albümü, 1920-2010, C.2 TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.

03/12/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/samet-abdussamet-agaoglu-1909-1982/?pdf=5569> adresinden erişilmiştir